

Büyük Veri Çağında Araçsallaştırılan Beden ve Genetik Ayrımcılığı David Le Breton'ın Bedene Vedası'ndan Okumak

DOI: 10.26466/opus.608015

*

Serkan Bulut*

* Dr, Çukurova Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Adana / Türkiye

E-Posta: serkanbulut@cu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-8252-5262](https://orcid.org/0000-0001-8252-5262)

Öz

İçinde yaşadığımız çağ, bireylerin kişisel özellikleri ve yetenekleri ile değil de sahip oldukları genetik özellikleri ile sınıflandırıldığı ve yaşama dâhil edildiği bir dönemdir. Bu dönemde sağlık ve bilişim temelli teknolojik ilerlemeler insan bedenini daha fazla restore ve modifiye etme iddiasını her geçen gün arttırmaktadır. Genetik bilimi, moleküler biyoloji, yapay zekâ ve bilişimdeki teknolojik gelişmeler, insanlara sahip oldukları bedensel dezavantajlardan kurtulma vaadi vermektedir. Ancak bu vaat, bazı bilim insanları ve düşünürler tarafından insanın özü ve kimliği için büyük bir tehlike olarak değerlendirilmektedir. Genetik biliminin ilerlemesiyle, insanlar sahip oldukları kalıtsal özellikleri konusunda sınava tabii tutularak, doğum öncesi veya sonrası bir takım testlere alınmaktadır. İnsana özgü mahrem bilgiler enformasyon haline getirilmekte ve beden bilim için araçsallaştırılmaktadır. Büyük veri çağında insanlar birer veri olarak kodlanmaktadır. Bilim, insanları kalıtsal özelliklerine göre yaşam alanlarına dâhil etme ya da etmeme üzerinden genetik bir ayrımcılığa doğru gitmektedir. David Le Breton, Bedene Veda adlı eseri üzerinden yaşanılması muhtemel ayrımcılık olgusunu, genetik ve insan bedeni üzerinden sorgulamaktadır. Bu çalışmada Bedene Veda adlı eser bu yönüyle bir analize tabii tutulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Araçsallaştırma, Bedene Veda, Büyük Veri, Genetik Ayrımcılık, David Le Breton

Reading Instrumentalized Body and Genetic Discrimination in the Big Data Age from the *Goodbye Body* of David Le Breton

*

Abstract

*The era in which we live is a period in which individuals are classified and incorporated into life, not by their personal characteristics and abilities, but by their genetic characteristics. In this period, technological advances based on health and informatics increase the claim of restoring and modifying the human body more and more. Technological advances in genetic science, molecular biology, artificial intelligence and informatics promise people to get rid of their physical disadvantages. However, this promise is considered by some scientists and thinkers as a great danger to human essence and identity. With the advancement of the science of genetics, human beings are subjected to an examination in terms of hereditary properties and are taken to some tests before or after the birth. Human-specific knowledge is turned into information and the body is instrumentalized for science. In the age of big data, people are coded as data. Science examines the hereditary characteristics of people and incorporates or not them into their living spaces. This leads to genetic discrimination. David Le Breton, with his book *Goodbye Body*, questions the possible phenomenon of discrimination on the basis of genetics and the human body. In this study, *Goodbye Body* has analyzed in this aspect.*

Keywords: *Instrumentalization, Big Data, David Le Breton, Genetic Discrimination, Goodbye Body.*

Giriş

Medyanın iletişim teknolojilerinin sunumlarını dünyanın neredeyse tüm bölgelerine engel tanımaksızın yayması, insanların gelinen teknolojik gelişmelerden haberdar olmasını sağlamıştır. Ancak medya yaşanan bu teknolojik gelişmeleri hangi bakış açısıyla sunmaktadır. Bu soru, bugün insanların hayatları ve kendi kişisel bedenleri üzerinde vereceği kararları derinden etkilemektedir. Genetik biliminin ilerlemesi, yapay zekâ ve moleküler biyolojinin çalışma alanları medyatikleştirilerek insanlara bugüne değin yenedemedikleri fiziksel ve fizyolojik rahatsızlıkların yakında ortadan kaldırılabilceği vaadi sunmaktadır. Ancak bu vaat geniş bir destekleyici kitleyi ardından sürüklerken, özellikle insan bedeni ve kimliği veriye dönüştürülmekte, bilimsel çalışmalarının laboratuvarı haline getirilmektedir. Beden bilişim ve genetik merkezli büyük özel kuruluşlarının kar nesni haline dönüştürülmektedir.

Medya teknolojilerinin ilerlemesi ile bireyler için büyük yanılgılar yaşanmaktadır. Kişiler bedenlerinin kendi önlerine koymuş olduğu tüm maddi bariyerleri, internet sayesinde aştıkları düşüncesine kapılmaktadır. Kanat takıp uçmak, bir hayvanın bedensel özelliklerine bürünmek, kimliklerini değiştirerek kadın veya erkek ağırlıklı forumlarda keşfe dalmak, yeni arkadaşlar ve dünyalar edinmek, bedenın olanaklarının dışında seyretmektedir. Tüm bunlar yaşanırken bireylerin internet ve web sayfaları üzerindeki tüm tercih ve eylemleri sürekli işlenmekte ve o kişi hakkındaki veri bankalarına aktarılmaktadır. Bu durum bir süredir devam etmektedir. Ancak bugün veri haline getirilen insanların sadece internet deneyimleri değildir. İnsanlar üzerinde yapılan kalıtsal çalışmalar, *in vitro*¹ üretimi, doğum öncesi ve sonrası yapılan testlerle hayata dâhil edilmede verilen kararlar ve tüm bu gelişmelerin enformasyona dönüşmesi hem ebeveynler hem de tüm bunlardan bir haber olan embriyolar için genetik bir ayrımcılık olgusunu yaratmaktadır.

---

¹ *In vitro* kelimesi daha çok biyolojik ve tıbbi bir terimdir. Ancak makalede insan vücudu üzerinde de uygulandığı üzerinde durulmaktadır. Kısaca bitkilerde çoğaltma anlamına gelmektedir. Aseptik koşullarda bir hücreden protoplastın izole edilmesi, daha sonra canlı protoplastta yeniden hücre duvarının oluşturulması, hücrelerin mitoz bölünme ile çoğaltılması ve bitki rejenerasyonunun sağlanması aşamalarını içeren *in vitro* teknik protoplast kültürü olarak tanımlanmaktadır (Sezgin ve Dumanoğlu, 2009, s.152).

Hâlbuki genetik testlerin sonucuna göre, son derece karmaşık sosyal ve hukuki problemler ortaya çıkabileceğinden, genetik tanı merkezlerindeki tıbbi personele, kişiye veya çocuk ise yasal temsilcilerine gerekli aydınlatmayı yapabilecek düzeyde yeterlilik kazanabilmeleri için özel bir eğitim verilmesi gerekmektedir (Güven vd., 2015, s.21). Çünkü genetik bilgiler son derece mahremdir ve korunması hayati derecede önemlidir.

Genetik ayrımcılığın net bir şekilde görüldüğü alanlar artmaktadır. Örneğin, hastalık ya da suç kromozomu tespit edilen çocuk için sigorta şirketlerinin sigorta yapmamaları veya bu insanların çocukluk dönemlerinde ebeveynler ve kardeşlerinin kendilerine yaklaşımında ayrımcılık olabilmektedir. Aynı bireylerin, yetişkinlik dönemlerinde iş bulabilmeleri meselesi veya tüm bunlardan önce bu embriyonun hayata dâhil edilme fikrinin tartışılması, hem çocuk hem de anne babaları üzerinde büyük duygusal çözümleri beraberinde getirmektedir. Daha da önemlisi bilimin, öjenizm tartışmalarını doğurduğu olgusu genetik biliminin yarattığı bazı ayrımcılık biçimlerinden biridir.

Genetik testlerin hızla ucuzlaması, yaygınlaşması ve bu testler aracılığıyla edinilen bilgilerin genişlemesi, buradan hareketle yeni bir ayrımcılık temelinin ortaya çıkması endişesini arttırmaktadır. Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi, UNESCO İnsan Genomu ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gibi uluslararası metinlere de yansıyan bu endişe, hukuksal korumayı gerekli kılmaktadır. Ancak öncelikle genetik ayrımcılık, yani büyüyen bu yeni tehlike ile neyin kastedildiği belirlenmelidir (Küzeci, 2018).

David Le Breton'un *Bedene Veda* eserinin üç ve dördüncü bölümlerinde genetik ve biyolojik ayrımcılığın yaşam alanlarında nasıl karşılık bulduğunu ve bu ayrımcılık duygularının kişiler üzerinde yarattığı psikolojik yıkımları irdelemektedir. Bu çalışmada Le Breton'un beden, genetik, biyoloji ve bedenin araçsallaştırılmasına yönelik yaklaşımı ve üslubu analiz edilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yönteminin analiz biçimlerinden biri olan eleştirel bir söylem analizi uygulanmıştır. Kitap, özellikle üçüncü ve dördüncü bölümde genetik ve biyolojinin insan hayatı üzerinde ne gibi derinlikli dönüşümler sağladığına yönelik tespitlerde bulunmuştur. Bu analizin amacı bireylerin ve toplumların sadece siyasal, etnik, dini vb özellikleri açısından değil, ayrıca sahip oldukları genetik özellikleri ile de ayrımcı yaklaşım ve uygulamalara tabii kılındıklarının ortaya konmasıdır.

Her insanın sahip olduğu ve bunun için bir tartışma konusu olmayacağı sanılan beden bile masumane görünen ancak sonuçları bakımından böyle olmadığı anlaşılan bir takım tıbbi müdahalelere açılmış, sağlık bilimi beden ve özne üzerinden gerek ticari gerekse de ideolojik incelemeler yapmaktadır. Kimi zaman bireyler yeterince bilgilendirilmeden bile özel yaşamları sınırları içerisinde kalması gereken genetik özelliklerinin bilgisi, ticari araştırmalar uğruna metaya dönüştürülmektedir. Eser böyle bir düşünce ile yer yer betimleyici bir analize de tabii tutulmuştur. Bu konuda David Le Breton'un konuya yaklaşımı da açıklanmaya çalışılmıştır. Le Breton, genel itibari ile tıp alanının bireyleri araştırma nesnesi haline getirdiğini iddia etmektedir. Araştırmada, Le Breton'un sunduğu katkılar ışığında içinde yaşamakta olduğumuz çağın, bireylere özgü özel bilgi ve özellikleri birer veriye dönüştürüp enformasyon şeklinde erişilebilir hale getirdiğini ortaya konmak da bir başka amaçtır.

Çalışmada öncelikle büyük veri çağı olarak kabul edilen günümüz dünyasında bedenin nasıl enformasyon haline dönüştürüldüğü açıklanmaktadır. Bedene ait tıbbi ve diğer bilgiler bir takım bilimsel amaçlarla gerçekleştirilen tıbbi uygulamaların bilgi bankalarında veri haline getirilmiştir. Bu veriler insanların özel hayatı ve şahsi bedenleri ile ilgili verilerdir. Daha sonra bu veriler yine amacı bilimsel uygulamalar gibi görünen ulusal ya da uluslararası şirketlerin erişimine açık hale getirilmiştir. Bu noktada bu verilerin kâr amaçlı kullanım için uygun hale gelmektedir. Sistemleri bir bütün olarak kabul edildiğinde özellikle uluslararası şirketler siyasetten bağımsız olarak düşünülmemektedir. Dünyada hali hazırda artan popülizm dalgası çeşitli gerekçelerle meşrulaştırılırken üzerine bir de öjenizm gibi bilimsel temeller atıldığında halklar arasındaki etnik, dini, düşünsel, ekonomik ve hatta bedensel ayrımcılıklar daha meşrulaşmaktadır. Bedenlere ait mahrem bilgiler, kâr amaçlı şirketler ve siyasilerin erişimine açık hale geldiğinde var olan çeşitli alanlara ilişkin ayrımcılıklar, beden üzerine inşa edilen yeni tip bir genetik ayrımcılıkla daha meşrulaşır ve genetik ayrımcılık kanalı ile beden araçsallaştırılmış olur. Bu çalışmada bahsedilen tüm bu formülasyondan yola çıkılarak medyanın da etkisi ile kişilerin bedenlerini reddi ile sonuçlanan bir dünyaya doğru gittiğimizi iddia eden David Le Breton'un *Bedene Veda* adlı eserinin dayanakları ise temel sorunsal olarak belirlenmiştir.

Büyük Veri Çağı ve Bedenin Enformasyonu

Büyük veri, son birkaç yılda medya ve toplum tarafından yaygın olarak kullanılan bir cümledir. Birçok tanım önerilmiş olsa da, ortak payda üç kavramı içeriyor gibi görünüyor. Hacim (büyük miktarda veri), çeşitlilik (sette mevcut veri tipinde belirgin heterojenlik) ve hız (bir bilim insanı veya kullanıcının verilere erişip analiz edebilme hızı). Büyük veri yalnızca güçlü bir yönetim modelini ve yeni teknolojilerin en iyi uygulamalarını benimseyerek, örneğin topluluk bazında kalite standartlarına uygun, birlikte çalışabilir veri depolama, veri entegrasyonu ve gelişmiş analitik çözümleriyle birlikte büyük ölçekli veri üretiminde uygulanabilir (Auffray vd., 2016, s. 2-3). Özellikle 2000'li yıllardan sonra kişinin tüm yönlerinin ve özelliklerinin (biyolojik, fizyolojik, duygusal, zihinsel ve bilişsel vb.) dijital ortamlarda birer veriye dönüştürülmesi sürecine tanık olunan bir çağ yaşanmaktadır. Kimileri (Lohr, 2012; Tene ve Polonetsky, 2011) bu çağı büyük veri çağı olarak adlandırmaktadır.

Bu çağda veriler yalnızca daha erişilebilir hale gelmemekte, aynı zamanda bilgisayarlar için daha anlaşılır hale gelmektedir. İnternet çağındaki yapılandırılmamış verilerin işlenmesinin ön planında doğal dil işleme, örüntü tanıma ve makine öğrenimi gibi yapay zekânın hızla gelişen teknikleri bulunmaktadır. Bu yapay zekâ teknolojileri birçok alanda uygulanabilir. Örneğin, Google'ın arama ve reklamcılık işleri ve binlerce kilometrelik California yolunda gezinmiş olan deneysel robot arabaları. Her ikisi de bir dizi yapay zekâ hilesi kullanmaktadır. Yaşam fotoğrafçılığı dizisinde Günün ortak yaratıcısı olarak bilinen *National Geographic* fotoğrafçısı Rick Smolan, büyük veri'nin yoksulluk, suç ve kirlilikle mücadeleye yardımcı olabilecek akıllı bir araç olan "insanlığın gösterge panosu" olma potansiyeline sahip olduğunu söylemektedir. Bugün, dünya genelinde endüstriyel ekipmanlarda, otomobillerde, elektrik sayaçlarında ve nakliye kasalarında sayısız dijital sensör bulunmaktadır. Havadaki konum, hareket, titreşim, sıcaklık, nem ve hatta kimyasal değişimleri ölçülebilir ve iletilirler (Lohr, 2012). Yaşama dair en ufak bir eylem, veri haline dönüşürecek bir nesneye ve enformasyona dönüşmüştür.

Büyük veri, insanların gizli davranış modellerini ortaya çıkarabilir ve hatta niyetlerine ışık tutabilir. Daha doğrusu, insanların ne yapmak iste-

dikleri ile gerçekte ne yaptıkları arasındaki farkı, başkalarıyla ve çevreleriyle nasıl etkileşimde buldukları arasındaki köprü olabilir. Bu bilgi, devlet kurumları için olduğu gibi, kanun uygulamalarından, sosyal hizmetlere ve ülke güvenliğine kadar çeşitli alanlarda çalışmalar yürüten özel şirketler için de yararlıdır. Aslında, büyük verilerin en büyük zorluklarından biri kişisel mahremiyeti korumaktır. Günlük yaşamlarımıza devam ettikçe, birçok alanda fark edilmeyecek, dijital DNA'ya benzer, birçok benzersiz yönlerimizi gösterebilecek nitelikteki dijital ayak izlerimizi bırakmaktayız (Michael, 2013, s.23). Başlarda çevrimiçi ortamlarda bulunan şey dijital DNA'mız iken, günümüzde bireylerin gerçek DNA'ları dijital ortamlara aktarılmakta, bedenlere ve önelere ait şahsi bilgiler büyük veri havuzuna akıtılan damlalar halini almaktadır. Büyük veri yaşamın her alanını içerisinde yaşatmaktadır.

Sağlık alanında oldukça ilerlemiş veri toplama teknikleri uygulanmaktadır. Geleneksel sağlık veri merkezleri, teşhis, laboratuvar testleri, ilaç ve yardımcı klinik veriler dâhil olmak üzere çok çeşitli bilgilerle ilgili çok sayıda yapılandırılmış veri yakalamakta ve depolamaktadır. Bireysel hasta raporları için, doğal dil işlemenin kullanılması, sistematik analiz ve altta yatan anlamsal içeriklerin endekslenmesi için önemli bir rol oynamaktadır. Madencilik Elektronik Sağlık Kayıtları, örneğin fenotip bilgisinin keşfedilmesinde klinik bilgiyi geliştirmek ve klinik araştırmayı desteklemek için değerli bir araçtır. Büyük veri bankalarının izin verdiği her yolla bedene ait bilgiler işlenmeye devam etmektedir.

Bedene dair tüm veriler sistematik olarak toplandığında ve işlendiğinde, biyolojik bilginin kendisi de bedeninin enformasyonu haline gelmektedir. Enformasyon kavramı, insan ile makine arasında sınırları parçalar ve yapay zekânın insanileştirilmesine ya da insanın makineleştirilmesine ve tıbbi yardımla üreme ya da genlere yapılan müdahaleler bağlamında insanın tıbbi olarak oluşturulmasına izin vermektedir. (Breton, 2016, s.106). Birçok hastalığa ve diğer bedensel özelliklere dair önemli veriler sunan genlere ait verilerin işlenmesi de mümkün hale gelmektedir. Bu verilerin işlenmesine olanak veren yöntemleri uygulamak da eskiye nazaran daha az maliyetli hale gelmektedir.

Bilgisayar gücündeki hızlı gelişmelerle, genom diziliminin maliyeti genom başına milyonlarca dolardan binlerce dolara düşmüştür (ve maliyet

düşmeye devam edecektir). Teknolojideki ilerlemeler ile hastalar, popülasyon bazlı sağlık hizmetlerinden, her hastanın öyküsüne, soyuna ve genetik profiline dayalı hedeflenmiş teşhis ve tedavileri içeren kişiselleştirilmiş ilaca geçişi göreceklerdir (Costa, 2014, s.434).

Elektronik Sağlık Kayıtları verilerine dâhil olan verilerin madenciliği yeni sağlık sistemlerinde etkili olmaktadır. Bu veriler başta, hastalık yönetimi desteği, farmakovijilans², sağlık risk değerlendirmesini öngörme modelleri oluşturma, sağ kalım oranları hakkındaki bilgileri geliştirme, tedavi önerileri, komorbiditeleri³ keşfetme ve yeni klinik denemeler için hastaların işe alınması için destek sistemleri oluşturma gibi konulardır (Andreu-Perez, 2015, s.1194-1195). Tüm alanlara ilişkin verilerin işlendiğini gösteren bir örnek 1000 Genom Projesi'dir. Uluslararası 1000 Genom Projesi, 2008 yılında başlatılan ve dünyanın dört bir yanından binlerce insanın tüm genomunun dizilimini çözmeyi amaçlayan ve dünyadaki insan genetik çeşitliliği konusunda en büyük veri seti olarak büyümeye devam eden hükümet destekli bir girişimdir. Ek olarak, bu projeden elde edilen veriler biyotıpta büyük bir veri deposu oluşturmak için genotip verileri ile birleştirilecektir. Bu projenin birinci aşaması, 1000'den fazla genom için zaten sekans üretmiştir. 1000 Genom Projesi tarafından üretilen bilgiler, genetik topluluğu tarafından geniş bir şekilde kullanılmakta ve biyoloji alanındaki en çok alıntı yapılan çalışmalardan biri haline gelmektedir (Costa, 2014, s.436). İnsanların genetik özelliklerine dair verilerin işlenmesi ise tıbben gizli kalması gereken bilgilerin işlenmesinin etik boyutunu tartışmalı hale getirmektedir. Birçok kuruluş genetik gizlilik meselesinin her geçen gün önem kazandığını ve genetik bilgilerin gizliliğinin esas olduğunu düşünmektedir.

---

² Farmakovijilans terimi kelime olarak ilacın zararlı etkilerine karşı uyanık olma anlamına gelmektedir. Bununla birlikte Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ise farmakovijilansı 'advers etkilerin ve ilaca bağlı diğer problemlerin belirlenmesi, değerlendirilmesi, anlaşılması ve önlenmesi ile ilgilenen bilim ve bu konuda yapılan aktiviteler' olarak tanımlamaktadır. Daha geniş bir ifadeyle farmakovijilans, ilaç güvenliliği ile ilgili sorunların saptanması, izlenmesi, önlenmesi ya da en aza indirilmesi ile ilgilenen, farmakoloji, toksikoloji ve epidemiyoloji başta olmak üzere ilgi alanında ilaç olan tüm bilim dallarıyla, endüstriyle, resmi otoriteyle ve ilgili diğer kuruluşlarla yakın ilişki içinde olan multidisipliner bir çalışma alanını ifade eder (Soyalan vd., 2012, s.159).

³ Feinstein, komorbiditeyi "Var olan veya inceleme altındaki bir hastalığa sahip olan hastanın, klinik seyri sırasında ortaya çıkabilen farklı, ek bir klinik durum" olarak tanımlamıştır (Yaluğ vd., 2003, s.29).

Genetik gizlilik, belirli bir uygulama alanına atıfta bulunur ve çoğunlukla sınırlı bilgi gizliliği anlamında kullanılır. Bilgi gizliliği, kişisel bilgilere erişimin sınırlarıyla ilgilidir. Gizlilik, şahıslar arasındaki özel ve profesyonel ilişkilere duyulan güven için gereklidir. Gizliliğin profesyoneller tarafından sürdürülmesi, mesleklere, örneğin doktorlara, avukatlara veya din adamlarına olan halkın duyduğu güven için hayati öneme sahiptir. Gizlilik, yanlışlıkla veri salıverilmesi, yetkililer tarafından istenen verilerin salıverilmesi veya hırsızlık, bilgisayar korsanlığı, donanım ve / veya veri hırsızlığı dâhil olmak üzere cezai suçlar gibi bireysel veya kurumsal kontrolün dışındaki güçler tarafından ihlal edilebilir. Gizliliğin ihlali, sosyal konum ve fırsatlara, kişisel ve aile durumuna ve başkaları tarafından kişisel imaj ve algılamaya kadar geniş bir yelpazede ciddi maddi ve manevi zarara yol açabilir. (Lunshof vd., 2008, s.407). Beden ve öznel kimliklere ilişkin genetik verilerin işlenmesi, ticari amaçlarla paylaşılması ve kullanılması, bedenin bir enformasyon nesnesi gibi büyük veri bankalarında veriye indirgenmesi önce kişisel, daha sonra toplumsal boyutlarda geniş çaplı problemlere yol açabilmektedir.

Bedenin Araçsallaştırılması ve Genetik Ayrımcılık

Biyo-teknoloji, moleküler biyoloji ve genetik bilimi alanında yapılan araştırmaların en başta fen bilimleri alanını kapsayan çalışmalar olduğu sanılabilir. Ancak bu alanlarda yaşanan ilerlemelerin politik, sosyal ve hukuki sonuçları düşünüldüğünde bu araştırmalar bu haliyle sosyal bilimlerin de konusu olmaktadır. İnsan bedenini konu eden çalışmalar en temel biçimiyle insanın öz'ünün ve kimliğinin irdelendiği bir evrene dâhil olmaktadır. Çünkü insan bedenine ilişkin olan bilginin, sırasıyla zihin, bilinç ve özne kavramlarıyla da ilintili olduğu bilinmektedir. Bilim dünyasının insan bedenini araştırma nesnesi haline getirerek örneklemine alması, bu yönüyle bedene bağlı olarak bilinç ve kimlik kavramlarının da eş zamanlı bir analize tabii tutulması olasılığını doğurmaktadır.

İnsan bedeninin bilimsel yollardan araçsallaştırılmasıyla beden üzerinde elde edilen bilimsel veriler, hastalıkların kökeninin tespit edilebilmesi, suç araştırmasında genetik verilerin daha kolay kullanılabilmesi gibi pek çok fayda getirmiştir. Ancak insanın kendi özü ile ilgili bu bilgi-

leri öğrenmesi yaşam biçimlerine yönelik birçok probleme de kapı aralamıştır. İş hayatında genetik ayrımcılık, sigorta şirketlerinin genetik bilgileri kendi lehlerine kullanabilme ihtimalleri, genlerin, genetik ürünlerin ve testlerin patentlenebilmesinin bilimsel çalışmalara darbe vurmasının yanında bunun insan onuruna aykırılığı yahut sağlığı iyiden iyiye ticarileştirdiği yönünde ortaya çıkardığı tartışmalar bunlardan sadece bazılarıdır (Dülger, 2014, s.510-511). Genetik bilgi, en az üç nedenden dolayı benzersiz bir şekilde özel veya kişisel bilgiler olarak kabul edilebilir. Birincisi, genetik bilgi bir bireyin çeşitli durumlar için olası tıbbi geleceğini tahmin edebilmektedir. İkincisi ebeveynleri, kardeşleri hakkındaki kişisel bilgileri açığa vurmaktadır ve üçüncüsü genetik bilgi, çocuklar ve tarihsel olarak bireyleri damgalamak ve mağdur etmek için kullanılmıştır (Annas vd., 1995, s.360). Bu nedenlere bağlı olarak bedenin araçsallaştırılması ve genetik bilgilerin işlenerek bilimsel alanlarda kontrolsüz kullanımı eleştirel bir perspektiften değerlendirilebilmektedir. İnsan bedeni, bilimin amaçları için dönüştürülen birer nesne olmaya başlamıştır.

Bedenler artık toplumsal normlar ışığında kişinin şekillendireceği, aynı zamanda bireyin karakter ve kişiliğini dışı vuran birer proje olmuşlardır. 'Makbul' hatta 'normal' bedenin –genç, güzel, zayıf ve sağlıklı– dışında kalan bedenler, bu bedenlerin sahiplerinin kusur ve eksikliği olarak kabul edilmektedir. Örneğin kilolu olmak, kendine bakma irade ve öz disiplininin yoksun olmanın göstergesi olarak algılanmaktadır. Kozmetik etrafında ortaya çıkan moda, fitness, spor, eğlence, hijyen veya diyet sektörleri de bu anlayışla beslenmektedir: Normallik ve toplumsal onay belirli bir beden imajına dayanmakta, bu beden imajına ulaşamayanların sadece bedenleri değil, karakterleri de kusurlu görülmektedir (Yumul, 2012, s.95). Hal böyle olunca, bilimsel yollarla geleneksel bedeninden kurtulmayı amaçlayan bireylerin talepleri her geçen gün artmaktadır. Aslında bilimin bedeni araştırma nesnesi haline getirmesi tam da bu noktadan beslenmektedir. Vaatleri yoluyla insanları kendisine çeken bilim, çalışma alanlarını genişletmek için insan bedenine ait bilgileri kullanmaktan geri durmamaktadır. Elde edilen verilerin başında ise genetik veriler gelmektedir.

Avrupa Komisyonu tarafından 25 Ocak 2012 tarihinde yayınlanan teklifte, genetik verilerin, doğum öncesi gelişim sırasında miras alınan veya

edinilen bir bireyin özellikleriyle ilgili olarak ne tür olursa olsun tüm verileri ifade eden veriler olduğu belirtilmiştir. Genetik veriler, söz konusu bireyden alınan biyolojik bir numunenin analizinden kaynaklanan, doğum öncesi gelişim sırasında veya sonrasında elde edilmiş genetik tüm kişisel verileridir. Bu veriler kişinin özelliklerine ilişkin, özellikle kromozomal, Deoksiribo Nükleik Asit (DNA) veya Ribo Nükleik Asit (RNA) analizi veya eşdeğer bilginin elde edilmesini sağlayan başka bir elementin analizi ile alınır (Taylor, 2014, s.215-2016). Bir bireyin genetik kodunu deşifre etmek, aynı zamanda bu kodun okuyucusuna, bireyin ailesi - özellikle de ebeveynler, kardeşler ve çocuklar gibi yakın akrabalar - hakkında, olası sağlık bilgisi sağlamaktadır. Son olarak, genetik bilgi ve yanlış bilgilendirme, hükümetlerin genetik olarak uygun olmayan olarak algılananlara şiddetle karşı ayrımcılık yapmak ve üreme kararlarını kısıtlamak için (örneğin ABD göç ve sterilizasyon ve Nazi ırk hijyeni politikaları) kullanılmıştır (Annas vd., 1995, s.360). Yani bilimsel bilgi, ayrımcı ve ırkçı siyasilere elinde birer ayrımcılık unsuru haline gelmiştir. Genetik ayrımcılık tam olarak sadece siyasi eylemleri kapsamasa da en acımasız deneyimleri bu alanda yaşanmıştır.

Ayrımcılık, her türlü fark ya da ötekilik ilişkisini bir iktidar ilişkisine, bir hiyerarşi meselesine dönüştüren kültürel/politik tutumun adıdır. Bu haliyle, farkı ortadan kaldırıp bir örneklik yaratmayı hedefler, ancak bu imkânsız olduğu için de farklı olanı, ötede kalan ötekiyi, yani Gramsci'nin ve daha sonra da Spivak'ın kullandığı terimle madunu (subaltern) sürekli bir baskı altında tutmak durumunda kalmaktadır. Bu baskı madunu efeninin diliyle konuşmaya zorlayıp içirme ya da hepten susturup dışta bırakma biçimlerini alabilir ki bu iki tutum yukarıda tanımlamaya çalışılan yapıya tam olarak denk düşmektedir (Somay, 2012, s.100). Ötekilik 18. yüzyıldan itibaren bilimin diliyle ifade edilmeye başlanmıştır. Sosyal Darwinci görüşlerin bir tezahürü sakat ve hasta insanların, zekâ seviyesi düşük kişilerin zorunlu kısırlaştırma ya da izole etme yoluyla ayıklanması ve sağlıklı bireylerin çoğaltılması yoluyla bir insan ırkını 'ıslah etme'yi, genetik niteliğini iyileştirmeyi öngören öjeni akımıdır. Öjenizmin modern kurucusu Francis Galton'a göre kalıtım, insanların hem bedensel hem de zihinsel özelliklerini belirleyen en önemli faktördür. 20. yüzyılın başında öjenizm ABD'den Kanada'ya, Japonya'dan Brezilya'ya birçok ülkede ta-raftar toplamış, devlet politikalarını etkilemiştir (Yumul, 2012, s.91).

Ancak siyasi alanla sınırlı olmayan genetik ayrımcılık, bireylere genetik özelliklerinden dolayı haksız eşitsiz muamele, iş hayatında ve inkârda veya sigorta fiyatında dezavantaj biçiminde yansımaları muhtemeldir (Ferri, 2014, s.245). Genetik ayrımcılık özellikle *in vitro* dölleme, tüp bebek, kalıtsal özellikler ile doğum öncesi veya sonrası testlere maruz bırakılan insan veya insanlar üzerinde gerçekleşmektedir.

Genetik Bilimin Yolundan Karanlık Bir Kapıya: Öjenizm

David Le Breton'un genetik ayrımcılığa yaptığı göndermelerin daha derinlemesine anlaşılabilmesi için öjeni ve öjenizm kavramlarının daha iyi anlaşılması gerekmektedir. Öjeni sözcüğü etimolojik olarak Eski Yunanca'ya dayanmakta; "doğuştan üstün" ya da "kalıtsal olarak soylu-asil kalıtım" ve "iyi doğum" anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ilk defa 1883'te Charles Darwin'in kuzeni olan İngiliz bilim insanı Francis Galton tarafından kullanılmıştır. Öjeni çerçevesinde bir canlı türü olarak insanın, özellikle seçilmiş üreme yolu kullanılarak, belli bir kalıtsal niteliğini geliştirmek için bilinçli çalışmalar yapılmakta ve "isteğe uygun biçimde nesiller" yetiştirmenin yolları araştırılmaktadır (Halidi, 2018, s.112). Buradaki isteğe uygun biçimde yapılan çalışmalar tam da Le Breton'un bahsettiği egemen bilim anlayışının bireylere sunduğu "ideal" insan biçimini çağrıştırmaktadır.

Öjenizmin modern kurucusu Francis Galton'a göre kalıtım, insanların hem bedensel hem de zihinsel özelliklerini belirleyen en önemli faktördür. Hitler de bu görüşü benimseyip uygulamaya koymuştur. Alman ırkının evrimsel ilerleyişine zarar veren parazitler olarak kurgulanan akıl hastaları, sakatlar, doğuştan körler ve kalıtsal hastalıklara sahip olanlar, özel sterilizasyon merkezlerinde toplanıp kısırlaştırılmışlar veya öldürülmüşlerdir. Alman ırkının saflığını koruma adına Çingeneleri ve Yahudileri yok ettiler. Ne de olsa Alman ırkı kalıtsal olarak üstün bir ırktı ve üstün gen havuzunun aşağı gen havuzuyla karışmasına izin verilmemeliydi (Yumul, 2012, s. 92-93). O dönemde bu tür uygulamalarla karşılık bulan öjenizm anlayışı yeni öjenizm anlayışları ve yaklaşımları ile etkisini devam ettirmektedir. Modern genetik biliminin çoğaltım uygulamaları da Le Breton'a göre yeni öjenizm anlayışını devam ettirmektedir.

Yeni öjenizm tartışmalarında ise daha maddeci bir yaklaşımın varlığına şahit olmaktayız. Özellikle suni döllenme tekniklerinin gelişmesi sonucu, aileler “preimplantasyon tani” yöntemiyle özel niteliklerde çocuk sahibi olmak istemektedirler. Bazı aileler daha iyi genetik özelliklere sahip, örneğin daha uzun boylu, daha güzel, ya da daha zeki çocuk siparişi verirken, bazı ailelerin ise özellikle genetik bir bozukluğu taşıyan bebek talebinde buldukları görülmektedir (örneğin cüce bir çiftin, gen taraması yöntemiyle cüce bir çocuk sahibi olma talebinde bulunması gibi). (Konuk, 2012, s.71). Bu hali ile öjenizm, bilimden çıkarsanan bu yeni ahlakın, bilimin ahlaki ödevine tercümesidir. Binlerce yıl evrim sürecinin sırf bir nesnesi olduktan sonra, insanın, bu sürecin devamını planlayan ve yöneten özne olmak için artık edindiği gerekli kuramsal bilgiyi ve teknolojik becerileri uygulamaya koymak (Bayertz'ten aktaran Aközer ve Aközer, 2015, s.115). Öjenizmle birlikte bilimin ilk kez bir ahlak kurma misyonu üstlendiği, ama bunun bir karşı-ahlak ya da anti-ahlak olduğu görülmektedir. Çünkü bu ahlakın temelinde, kişiyi yaşanmaya değer hayata belirleme özerkliğinden men edip o yetkiyi bir otoriteye (bilim, devlet vb.) ya da kolektiviteye (tür, ırk, ulus, toplum vb) devreden bir 'etik' vardır; özerkliği (iradesinin kendi kendisine kural koyma yetisi) yok sayılan bireyin sadece insan olmaktan kaynaklanan bir değeri de kalmaz. Kimin ne kadar değerli olduğuna var olma savaşındaki donanımına göre başkasının karar vermesi gerekir (Aközer ve Aközer, 2015b, s.227-228). Yine bu düşüncenin Le Breton'ın düşüncelerine paralellik oluşturduğunu görmekteyiz. Le Breton da genetik bilimin embriyoyu geliştirme iddiasında olan modern tıbbın bunu yapmak bir yana hiçbir hastalığa genetik müdahale ile kalıcı bir tedavi bulunmadığını ve mecbur kalındığında tıbbın embriyoyu ortadan kaldırmaktan çekinmediğini ifade etmektedir.

Le Breton'a göre öjenizm benzeri genetik biliminin tıbbi uygulamaları bir çeşit yeni ayrımcılıklar ve hatta ırkçılık pratiklerini oluşturmaktadır. Biyolojik ırkçılık gibi bir kavramın bilimsel temellerle desteklenerek ortaya çıkması ve ırk ayrımını meşrulaştırması, zaten Batı'nın ötekileştirme algısında yer almaktadır. Irkların karışımının bütün olarak reddedildiği ve yozlaşmayı beraberinde getireceği, uygarlaşmayı durduracağı gibi görüşler tehdit olarak kabul edilerek, ırklar arası eşitsizlik bu sistem içerisinde normalleştirilmiştir. Öjenizm veya ırk ıslahı bu noktada devreye gi-

rer ve zayıf olanın ayıklanmasını destekler. Ayrıca, beyaz ırk arileştirilmedir, her türlü yabancı unsurdan arındırılmalıdır ki saf kan, asil kan daha da güçlensin ve en sağlıklı ve üstün toplum oluşsun. Zaten sözcük anlamı itibarı ile de iyi nesil veya iyi tür anlamına gelen öjenizm insan soyunun en iyiyi koruma adına daima ıslahtan geçirilmesi gerektiğini savunur (Kaya, 2015, s.25-26). Le Breton'a göre kitle iletişim araçları da bilimin "insan yararına" ve gelecek vaat eden uygulamaları meşrulaştırması geçmişte de şimdi de devam etmektedir.

Medya ve hatta bilimsel yayınlar birtakım gen keşiflerinin doğrudan birtakım tedavilere vb. imkân sağladığı kanısını yaymaktadır. Bu durum, genetik mühendisliği yoluyla insan türünde iyileşme sağlama umutlarını, DNA'nın toplum zihninde ilerleme ve yetkinleşmeyle bağlantılandırıldığı bir mistisizmi ayakta tutmaktadır. (Nelkin ve Lindee'den aktaran Aközer ve Aközer, 2015b, s.227-228). Sonuç olarak ucu öjenizm ve diğer tür ırkçılık ve ayrımcılık uygulamalarına doğru gelişim gösteren bilimsel müdahaleler insanın özü, kimliği ve bedeni için zararlı ve olumsuz uygulamalar doğurmaktadır.

Genetik Ayrımcılık, Bedenin Reddi ve David Le Breton'un *Bedene Veda'sı*

David Le Breton, beden ve genetik konularını *Bedene Veda* adlı eserinin üçüncü ve dördüncü bölümünde çocuk imalatı, gebelik, enformasyon, genom projesi, patentleme, genetik ve klonlama gibi kavramlar üzerinden irdelemektedir. Genel olarak eleştirel bir dille, tıp ve genetik alanındaki beden temalı çalışmaların analizini sunan Breton, oldukça karamsar bir tablo çizmektedir. Genel olarak beden, insan kimliği ve özü üzerine yapılan bir değerlendirme olan *Bedene Veda* adlı eser, biyo-mühendislikten, moleküler biyolojiye, bilişimden siber uzaya, farmakolojiden bilişime, cinsellikten genetiğe, body building'den yapay zekâya uzanan geniş bir yelpazede insanlığın bedenine olan nefretini, ondan kurtulma çabalarını ve gelinen aşamaların yarattığı riskleri ele almaktadır.

Tıbbi yardımla üremenin ebeveynlere psikolojik bir yıkım getirebileceğini söyleyen Breton, çiftlerin cinsel hayatının tespiti ile ilgilenmediğini, hekimlerin *in vitro* döllemenin temelde deneysel bir alan olduğunu, düşük

başarı oranına sahip olduğunu (başarı şansı döngü başı yüzde 14) ve çiftler üzerinde aylar ya da yıllar sürebilecek fizyolojik ve ruhsal zorluklara rağmen çiftlerin bu müdahaleyi hayret verici biçimde kabul ettiğini belirtmektedir. Bu noktada ciddi bir tıp eleştirisi sunan Breton'a göre, tıbbi yardımla üreme kendi örgütlenme mantığını ortaya çıkarır, tıbbi hizmetlerin yeniden şekillenmesine, bir takım hizmetlerin, görevlerin, kredilerin yaratılmasına ya da genişletilmesine gerekçe olur ve böylece sonsuz bir toplumsal talebi besler (Breton, 2016, s.70).

Tıbbın bu mantığı karşısında medyanın son derece basiretsiz olduğunu belirten Breton, bu teknikleri özgü dolu ve ikirciksiz şekilde anlattığını vurgulamaktadır. İnsanların medyanın sunumları ile karar almaları bu durumda da geçerliliğini korumaktadır. Ancak eksik-yanlış bilgilerle karar alan çiftlerin birçoğu bu yoldan geri dönüş kararı verebilmektedir. Aslında burada *in vitro* dölleme bedene duyulan bir kuşkunun açık belirtisi haline gelmektedir.

Le Breton'a göre tıbbi yardımla çocuk imalatı kadının kimliğinin aşınmasını doğuran bir alandır. Kadın bedeni bu süreçte hem dışlanan, arzulanan ve cinselliğinin dışına itilen bir beden olur. Erkek ya da hekim için annelikle ilişki adına geriye kalan tek şey görme tutkusudur ki bu anne karnını karanlık'la, yani henüz tıbbın mutlak erkine direnen bir dünyanın örtük yabancıyla özdeşleştiren amansız bir gözetleme iradesine varır. Kadın erkeğin zeminine kayar ve kendi temsilini ortadan kaldırarak erkekle arasındaki boşluğu dolduran çocuğun temsil nesnesi olmasına uyum sağlar. (Breton, 2016, s.88).

Kadın bedeni dışlanmış ve katı bir tıbbi gözetime tabi tutulmuş olur. Bu haliyle kadın bedeni, sözleşme nesnesi olan çocuğu iade eden taşıyıcıdır. Tıbbi yardımla üreme kadının kendinden vazgeçmesinin açık sonucu haline gelmektedir. Ancak burada sorgulanması gereken bir diğer canlı da embriyodur. Henüz doğmamış bir insan bedeni üzerinde alınan tıbbi kararlar bu durumun ileride yaratacağı hukuki sorunlar dışında bir kimliğin özü ile de oynanmasıdır. Örneğin,

Cinsiyet belirleme, aşılama öncesi teşhis, biriken fazla embriyolar, embriyo üzerinde deney yapılacağı varsayımı gibi maruz kaldığı tıbbi kullanımlar, embriyonun statüsü ile ilgili sorgulamalara yol açar. Sorun embriyonun bedeni dışına itilmiş olmasıdır. İnsan fragmanı, potansiyel

kişi, beden parçası, hücre birikintisi olan embriyo, simgesel sınırların bulandırılmasına, insanın mekanikleşmesine ve makinenin insanlaştırılmasına katkıda bulunur. (Breton, 2016, s.88).

İnsanlar daha doğmadan büyük bir yaşama yarışına dâhil edilmiş olur. Şöyle ki, doğum öncesi testler ve kontrol olası hastalıkların tedavisi veya durdurulması için yapılmamaktadır. Amaç zayıf veya hastalıklı genlere veya kromozomlara sahip embriyoların ortadan kaldırılmasıdır. Burada tıp tedavi edici özelliğini ve işlevini yerine getiremeyince kendisinin selameti için hayırlı olarak gördüğü direnişleri ortadan kaldırmaktadır. Kendisini ortadan kaldırma üzerinden yine inşa etmektedir. Tıbbın bu öngörü ve uygulamasına karşı insan daha doğmadan hayatta kalma sınavına alınmış olmaktadır. İnsana bir şey eklemek veya çıkarmak, kendine ait kimliği, bedeni ve bedene ait şahsi bilgiyi muğlâk bir konuma sokmakta simgesel sınırları parçalamaktadır. Böylece toplumlar insana ne kadar insan olduğunu, topluma katılması için bir sınavdan geçmesi gerektiğini simgesel ifadeler ile örtük biçimde söylemiş olmaktadır. Çünkü doğum öncesi testler çoğunlukla genetik ve bu bozukluklar veya hastalıklar çoğunlukla tedavi edilemeyen türdendir. Böylelikle bir embriyo daha özne olmadan önce, üzerinde hayali bir projeksiyon gerçekleştirilir, eğer bir anormal belirtiyorsa doğduğunda çekeceği acılar kendisine dikte edilir, sonrasında bu yanlış hayata başlamaması gıyabında karar verilir. Bu durumda tedavi amaçlı olarak sonlandırılan her gebelik genetik ayrımcılığın temelini oluşturmaktadır. Tıbbi müdahaleler, çoğu zaman genotip ile fenotipi, genin mesajı ile organizmanın tekil ve istatistik bir gerçeklik olan işleyişini birbiri ile karıştırarak iyice sorunlu bir alan haline gelmiş olur (Breton, 2016, s.94).

ABD’de genetik ayrımcılık daha şimdiden mevcuttur. Sigorta şirketleri, tıbbi hizmetler, evlat edinme kurumları, kamu yönetimi, okullar, ordu, özel girişimler buna göre davranmaktadır (Rifkin’den akt. Breton, 2016, s.95). Bireyin doğum sonrası tüm hayatı, gebelik zamanında gerçekleştirilmiş bu testlerle birlikte ayrımcılığın pratik alanına dönüşmüş olmaktadır. Çünkü sağlık alanının bizatihi kendisi de liberal toplumda pazarlama nesnesi olur. Böylece beden, liberal bilim ve tıbbın fantasmaına dönüşerek araçsallaştırılmakta, sürekli modifiye talepleri ile ideal beden algısı oluşturulmakta ve bu yöndeki karşılıklı talepler (kişinin kendisi, çiftler ve tıp) sonu gelmeyecek bir biçimde kendini yeniden üretmektedir.

Başlarda kadın bedenine yönelik başlayan beden işlevlerinin formüle edilmesi, emsali görülmemiş yeni bir antropolojinin yaratıldığı, sıradan bedenin yerine teknolojik olarak hâkim olunan beden düşüncesi var olmaktadır. Tıbbi yardımla gerçekleştirilmesi düşünülen üreme olgusu sonucunda, hem çiftler, hem yeni doğan çocuklar, hem de sosyal mekanizmaların gelecek yaşamları üzerinde sembolik etkilerinin arttığı kopuşlara neden olur.

Genom sekanslaması ve kuşaklararası oyunlar, çiftlerin ve bekar kadınların alışılmadık talepleri, alakart çocuklar vb. bağlamında, tıbbi yardımla üreme teknikleri *anthropos*'ta derinlemesine kök salmış kerteriz noktalarını tasfiye etmekte ve birçok vakada bu koşullarda doğmuş çocukların mutluluğa yatkınlığı konusunda endişelere sebep olmaktadır. (Breton, 2016, s.102).

İnsan bedenine ek olarak gebelik de araçsallaştırılmakta ve anneyi çoğu zaman tıbbi bir üretimin sembolik taşıyıcısına indirmektedir. Çiftler ve bedenler bilimin, tıbbın ve genetiğin laboratuvar nesnesi olmaktadır. Beden bilimsel idealler için araçsallaştırılmakta ve insan bedeni ve doğasına ait şahsi bilgiler enformatikleştirilerek kodlanmakta, nüfusun ve bedenin enformasyonu üretilip satılabilecek bir pazarın sermayesi haline getirilmektedir. Oysaki enformasyon varoluş düzeylerini birbirine denk kılar; şeyleri tözlerinden, değer ve anlamlarından yoksun bırakarak onları karşılaştırabilir kılar. Dünyanın sonsuz karmaşıklığının karşısına farklı gerçeklikleri aynı düzleme koymayı mümkün kılan tek bir karşılaştırma modeli koyar (Breton, 2016, s.105).

Bu konuda çalışmalar yürüten Rifkin de, insanlar, hayvanlar, nesne ya da siborgların yani kısaca canlı ile cansızların farkları ortadan kalkarak, kuşlar veya arıların, tilki veya tavukların bireysel varlıklar olarak değil, enformatik mesajlar topluluğu olarak kodlandığını vurgulamaktadır. (Rifkin, 1998, s.282). Böylelikle bir canlıyı meydana getirmiş olan töz, beden ve varlık soyut mesajlara bürünmüş olmaktadır. Canlıların her biri genetik biliminin nesnesi haline gelmiş, birer enformasyon demeti olarak kodlanmış ve kutsallığı veya özgünlüğü ve biricikliği ortadan kalkmıştır.

Bu bakış açısı ile Genom projesini eleştiren Breton, genom projesinin DNA yapısını oluşturan milyarlarca unsurun birbirine zincirlemesini tanımak ve insanın bütün genlerinin yerini belirlemekten ibaret olduğunu

iddia eder. Genetik çalışmalarının falcıların mesleğine son verdiğini söyleyen Breton'a göre, bireylerin gelecek yaşamlarında olası hastalıkları ve kariyer yapma planları, cinsel zevkleri ve hayatta başarılı olma şansları, zekâsı ve yetenekleri gibi özellikleri biyolog ve genetikçiler tarafından söylenecektir. Breton'un deyişi ile gen çağdaş toplumlarımızda bir ambiyansa, modern bir mitolojiye, ister alaycı ister ciddi olsun, sıradan sohbetlerdeki sihirli anahtar kelimeye dönüşmüştür (2016, s.112). Genetik çalışmaların bölük pörçük bir şekilde politikanın da konusu olduğu zaman, zaten anne karnında ayrımcılıklara maruz kalmaya başlamış olan birey bu noktada da hak merkezli ayrımcılıklara, hatta ırkçı uygulamalara maruz kalmaktadır. Dünya tarihi (özellikle genetik çalışmaları arttıktan sonra) bu tür ayrımcı söylemleri geliştirmekten geri durmamıştır. Bu konuda bazı bilim insanları bile ayrımcı ifadeler kullanmaktan çekinmemişlerdir. Örneğin Breton, eksenini bireysel boyuttan toplumsal boyuta kayan ayrımcılık konusunda şöyle bir açıklama yapmaktadır (Breton, 2016, s.112).

Herrnstein ve Murray (1994) zekânın kalıtsal ve Siyahilerin de aşağı olduğunu ileri sürerek Atlantik-Ötesi'ndeki polemikleri körüklediler. Siyahilerin genetik mirası, yoksulluk, işsizlik, suç, gayri meşru doğumlarla vb. ilgili istatistiklerde yüksek oranda yer almalarına neden oluyormuş. Böylelikle eşitsiz toplumsal örgütlenme sorumluluklarından cömertçe kurtulur.

Duster ise bu durumu farklı anlatmaktadır. ABD'de beyazlar suç işlediğinde, sanki bu suçların işlenmesinin nedeni sosyolojik koşullardır. Yani bu şekilde bir algı oluşturulmaktadır. Ancak Siyahiler suç işlediklerinde bu durum kapalı bir biçimde sanki suç işlemek onların genetik özelliklerinde bulunuyormuş gibi ifade edilmektedir (Duster, 1992, s.167). Breton'a göre biyoloji toplumsal eşitsizliklere bir kılıf biçiminde tezahür etmektedir. En güçlü olan ayakta kalmakta, zayıf olanlar ise yok olmaktadır. Ancak toplumsal eşitsizliklerin ve bireysel mağduriyetlerin nedenlerini perçinlen biyoloji bilimine ilişkin bilgi yeni kutsallık, biyoloji ise yeni din biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu ayrımcılıkların ve ırkçılığın nedeni olduğu gibi etik dışı uygulamaların da önünü açmaktadır.

Sosyo-biyologlar eğitime bağlı farklılıkları ve toplumsal eşitsizlikleri biyolojik belirlemeyle bir tutuyormuş gibi yaparlar; kültürlerin ve insanların çeşitliliğine kör kalarak ahlakı doğallaştırmaya, ona mutlak ve ev-

rensel bir temel vermeye çalışırlar. Böylelikle toplumsal, politik eşitsizlikleri meşrulaştırırlar, çünkü biyolojik yorum ayıklamanın bireysel ve kolektif yeterlilikleri doğal olarak ve dolayısıyla tamamen adil bir şekilde dağıttığını ima eder. (Breton, 2016, s.119). Dolayısı ile tüm insanlığın yararına kullanılmadıkça ve sınırları kanunlarla belirlenmedikçe bilim art niyetli kişi ve kuruluşların elinde ırkçı, ayrımcı ve zalim bir araca dönüşebilmektedir.

Sonuç

Ayrımcılık ilk anıldığında sadece siyasi temelli bir kavram olarak algılanabilir. Ancak bugün bilim de ayrımcılığın bir aracı haline dönüşebilmektedir. Bilimin genetik alan üzerinde yoğunlaşması ve onu ayrımcılığın bir parçası haline getirmesi iki aşamadan oluşmaktadır. Bunlardan ilki beden üzerinde tam kontrol sağlayarak onu yeniden üretmesi, tanımlaması ve veri olarak kodlamasıdır. Yani bedene ait bilgileri enformasyon haline dönüştürerek onu araçsallaştırmasıdır. İkincisi ise özellikle genetik üzerine odaklanarak, doğum öncesi veya sonrasında gerçekleştirdiği testlerle elde ettiği verileri, yani şahsi olanı ticarileştirmesi, kişinin rızası olmadan üçüncü kişi ve oluşumlarla paylaşması ve bu bilgilerden yola çıkılarak alınmış kararların, kişilerin yaşamlarının geri kalan zamanlarında son derece radikal kararlar çerçevesinde önlerine çıkmasına aracı olmasıdır.

Birçok araştırmacı ve teorisyen bugünü büyük veri çağı olarak kesin bir biçimde kabul etmektedir. Büyük veri bankalarında işlenen her türlü verinin üzerine bir de insan kimliği, kişiliği ve bedeni ile ilgili olanların eklenmesi ile insan bedeni de enformasyon haline getirilmektedir. Bu adım, kişiler üzerinde doğrudan uygulanması muhtemel ayrımcı politika ve kararların oluşmasında öncelikli adımdır. Bilişim ve internet çağında hâkim olan tek olgu kişiye ait olan verinin kullanılabilir hale gelmesidir. Tüm ticari, tıbbi, politik, hukuki, askeri ve yaşamsal alanlarda bir bireyi tanımlamak açısından en önemli göstergenin kişinin bedeni üzerinden işlenen veriler olması olası ayrımcı uygulamalara kapı aralamaktadır.

Diğer bir alan ise özellikle tıbbi ve genetik bilgilerin kişinin geleceği konusunda verilecek kararlarda esas alınmasıdır. Büyük bir genetik ayrımcılığın temeli bu aşamada meydana gelmektedir. Kişi daha annesinin

karnında iken yapılmaya başlanan testlerle elde edilen bulgular sonucunda rastlanan suç kromozomları ve hastalık belirtileri kişinin yaşam hakkı için büyük bir problem olmaya başlamaktadır. Tıbbi önlemler açısından çoğu zaman ilk aşamada, hastalıkları ortadan kaldırmak öncelikli tercih değildir. Hastalığı ortadan kaldıramayan tıp, kişinin doğum sonrası hayatında karşılaşacağı zorlukları deneyimlemesini önlemek adına kendini olumsuzlayan vakayı (yani embriyoyu) ortadan kaldırmayı önermektedir. Kaldı ki tıbbi olarak kurtarılabilecek embriyolar ve fetüsler kurtarılmaya ve iyileştirilmeye çalışılsa bile, bedene ait veriler üçüncü kişi ve kuruluşların erişimine açıldığında kişi bu oluşumlar için “öteki” olarak çoktan kodlanmış olacaktır. Hal böyle olunca bilimkurgu film ve dizilerinde çizilen karanlık senaryolar veya distopyalar pek de uzakta görünmemektedir. Birçok yaşamsal teknolojik ilerlemeyi bünyesinde barındıran büyük veri çağı için genetik ayrımcılık, bu çağın öncelikli konularından biri olmaya doğru ilerlemektedir.

Tıbbi ve genetik müdahaleler Le Breton’a göre sağlık alanında tıp için özel bir örgütlenme biçimi yaratmaktadır. Bu örgütlenme biçimini besleyen asıl öge bilimin kendisi olunca egemen bir yanlış bilinç anlayışı giderek kökleşmektedir. Kullandığı dil ve yöntem itibari ile yaşam pratikleri üzerinde zaten otoriter olan sağlık alanı ve uygulamaları en temelinde siyasi ve sosyolojik ayrımcılıkların pratik alanını genişletmektedir. Tabiri caiz ise sağlık uygulamaları siyasi ötekileştirmelere zemin hazırlayıcı faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bir yanıyla dışsal alanın istilacı yaklaşımına katkılar sunan tıbbi uygulamalar, diğer yandan Breton’a göre kişinin ruhsal ve karakteristik algı ve yaşam dünyasında da olumsuz etkiler yaratmaktadır. Kişilerin yaşamları boyunca tercih ettikleri ya da en azından edebilecekleri bir takım durumların belirlenmesinde, sağlık alanında yaşanan bilimsel gelişmeler yeni ve aslında yabancı paradigmlar yaratmaktadır.

Medyanın etkisi ile insan bedenine ve doğasına aykırı bir takım müdahaleler yayılır ve meşrulaşırken, kendi bedenleri ile zaten ters düşmüş, onu bir hastalık alanı olarak gören bireylerin bu yeni paradigmları içselleştirmesi olası hale gelmektedir. Örneğin sosyal medya kullananların sayısı her geçen gün artmaktadır. İnternetin bu güçlü etkisinden yararlanmak amacıyla olan kuruluşlar için bu durum önemli bir reklam ve kamuoyu yaratma alanına dönüşmektedir. Gerek ulus aşırı şirketlerinin sosyal medya ortamlarındaki işletme hesapları, gerekse de bu mecralar üzerinde

gerçekleştirilen gizli ve açık reklamlar sayesinde tıbbi konularda yeterince sağlıklı bilgiye erişememiş olan kitlelerin bu eksikliklerinden de istifade edilerek genetik bilimin temsilcilerinin mesajlarını yayması oldukça kolay ve cazip bir hale gelmiştir. Haber medyasında bile rastlanan dil ve anlamda, sağlık alanının bu minvalde buluşlarının insan hayatını kökünden değiştirdiği iddiasıyla bu uygulamaların yüceltildiğine rastlanmaktadır. Bu yönüyle medya araçları, egemen ideoloji ve düşünce kalıplarının yaygınlaşmasında oldukça kullanılır hale gelmektedir.

Le Breton'ın kimlik ve beden algısı değişmez, sarsılmaz ve natürelidir. Beden, kişiye ait diğer bir takım öz özellikler gibi kutsaldır. O'na göre tıp ve genetik biliminin beden üzerindeki ticari, ideolojik ve siyasi temelli uygulamaları açıkça yanlıştır. Bireyler, sağlık alanının beden üzerindeki modifiye ve çoğaltım tekniklerini tercih edip uyguladıkça, kişinin dokunulmaz olarak kabul edilen şahsi beden ve kimlik bilgileri veri haline dönüştürülür ve suiistimal edilmeye açık hale getirilir. Genetik müdahaleler özneyi bedenine yabancılaştırır, bedeninden koparır ve uluslararası ticari sağlık kuruluşlarının denekleri haline getirirler. Bu kişinin kendisi için yaşam hakkı gibi en temel haklarından feragat etmesini sağladığı gibi toplumların geneli için de bir tehdit yaratmaktadır. Biyo-teknoloji ve biyo-mühendisliğin iktidarının kesinliğe ulaştığı bu yenedünya düzeninde insan doğası, sahip olduğu değerlerden de her geçen gün uzaklaşmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**Reading Instrumentalized Body and Genetic
Discrimination in the Big Data Age from the
Goodbye Body of David Le Breton**

*

Serkan Bulut
Çukurova University

In this study, Le Breton's approach to body, genetics, biology and the instrumentalization of the body is analyzed through his work called *Goodbye Body*. The purpose of this analysis is to reveal that individuals and societies are subject to discriminatory approaches and practices not only in terms of their political, ethnic, religious, etc. characteristics, but also with their genetic characteristics. Sometimes the knowledge of the genetic characteristics that should remain within the limits of private lives is transformed into commodities for the sake of commercial research before individuals are sufficiently informed. The work has been subjected to a descriptive analysis with such a thought. David Le Breton's approach to the issue was also examined.

In general, Le Breton claims that the field of medicine makes individuals the object of research. In the research, it is another aim to prove that the era we live in transforms special information and features specific to individuals into information and makes them accessible in the light of information provided by Le Breton. Based on all this formulation mentioned in this study, the basis of David Le Breton's *Goodbye Body*, which claims that we are going to a world that results in the rejection of people's bodies with the effect of the media, is determined as the main problematic.

Methods

In this study, a critical discourse analysis which is one of the analysis methods of qualitative research method is applied. In this study, Le Breton's approach and style for body, genetics, biology and instrumentalization of

the body are analyzed. Particularly the third and fourth chapters of the work have been subjected to a descriptive analysis.

Findings

David Le Breton examines body and genetics in the third and fourth chapters of *Goodbye Body* through concepts such as child manufacturing, pregnancy, information, genome project, patenting, genetics and cloning. Breton presents a critical analysis of body-themed studies in the field of medicine and genetics in general and draws a very pessimistic picture.

Goodbye Body, which is an evaluation on the body, human identity and essence in general, is progressing from bio-engineering to molecular biology, from informatics to cyber space, from pharmacology to cognition, from sexuality to genetics, from body building to artificial intelligence. The work deals with the hatred of people to their bodies, their efforts to get rid of their bodies, and the risks posed by the stages achieved.

Breton says that reproduction with medical help can bring psychological destruction to parents. He also states that medicine is not interested in the determination of sexual life of couples, that in vitro fertilization of physicians is basically an experimental field and that they have low success rate and that they accept this intervention surprisingly despite the physiological and psychological difficulties that may last for months or years (2016, s.70).

According to Le Breton, manufacture of children with medical assistance is an area that causes the erosion of a woman's identity. In this process, the female body becomes a body that is both excluded, undesirable and pushed out of sexuality. For the man or the physician, the only thing left in the relationship with motherhood is his passion for vision. This passion reaches the will of a relentless surveillance that identifies the mother's womb with the darkness, that is, the implicit wilderness of a world that yet resists the absolute power of medicine. The woman shifts to the floor of the man and adapts to the representation object of the child filling the gap between him and the man by eliminating his own representation (Breton, 2016, p.88).

People are involved in a great race of life before they are born. Namely, prenatal tests and control are not performed for the treatment or cessation

of possible diseases. The goal is to eliminate embryos with weak or diseased genes or chromosomes. Here, when the medicine fails to fulfill its therapeutic nature and function, it eliminates the resistances which it deems beneficial for its salvation. He is building himself again through the elimination. Against this prediction and practice of medicine, people are taken to the survival test before they are born.

Conclusion

Discrimination can be perceived only as a political-based concept when it is first mentioned. Today, however, science can also become an instrument of discrimination. Science concentrates on the genetic field and makes it a part of discrimination consists of two stages. The first is to regenerate, define, and code body as data, giving full control over it. In other words, it transforms the knowledge of the body into information and instrumentalizes it. The second is to commercialize the data obtained by tests performed before or after birth, with a particular focus on genetics, and to share with third parties and entities without the consent of the person.

Many researchers and theorists accept this day as the big data age. With the addition of those related to human identity, personality and body on all kinds of data processed in big data banks, the human body is turned into information. This step is the primary step in the formation of discriminatory policies and decisions that are likely to be directly implemented on individuals.

The only phenomenon that prevails in the age of informatics and internet is that the data belonging to the person becomes available. In all commercial, medical, political, legal, military and vital areas, the most important indicator in terms of identifying an individual is the data processed over the body of the person and opens the door to possible discriminatory practices.

Le Breton's perception of identity and body is unchangeable, unshakable and natural. The body is sacred like any other self-property. According to him, the commercial, ideological and political based applications of medicine and genetics on the body are clearly wrong. Genetic interventions alienate the subject from the body, detach it from the body and make it the subject of international commercial health care organizations. This

not only allows one to renounce his or her fundamental rights, such as the right to life, but also poses a threat to society as a whole. In this new world order in which the power of bio-technology and bio-engineering has reached certainty, human nature is increasingly distancing from its values.

Kaynakça / References

- Aközer, M., ve Aközer, E. (2015). Bilim ahlakı normlarının etik temellendirilmesi: Bilim insanlarının dışsal sorumlulukları. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(2), 109-124.
- Aközer, M., ve Aközer, E. (2015b). Bilim insanlarının bilime yönelik sorumlulukları: Bir etik temellendirme önerisi. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(3), 219-235.
- Andreu-Perez, J., Poon, C. C., Merrifield, R. D., Wong, S. T., ve Yang, G. Z. (2015). Big data for health. *IEEE journal of biomedical and health informatics*, 19(4), 1193-1208.
- Annas, G. J., Glantz, L. H., ve Roche, P. A. (1995). Drafting the genetic privacy act: Science, policy, and practical considerations. *The Journal of Law, Medicine & Ethics*, 23(4), 360-366.
- Auffray, C., Balling, R., Barroso, I., Bencze, L., Benson, M., Bergeron, J., ... , Del Signore, S. (2016). Making sense of big data in health research: Towards an EU action plan. *Genomemedicine*, 8(1), 71-84.
- Costa, F. F. (2014). Bigdata in biomedicine. *Drug Discovery Today*, 19(4), 433-440.
- Dülger, M. (2014). Homo commoditus: Sahip olmak, genetik metalar ve fikri mülkiyet. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 72(1), 507-529.
- Duster, T. (1992). *Retour a l'eugénisme*, Paris: Kime.
- Ferri, D. (2014). Is it time for the EU to take on a new challenge? Q. Gerard, A. De Paor, and P. Blanck (Eds.), *Genetic Discrimination: Transatlantic Perspectives on the Case for a European Level Legal Response* içinde. (ss. 245-268). Abingdon: Routledge.
- Güven, A. T., Güven, E., Özkal, Ş. Ş., Petridis, G., ve Kalsoğlu, E. A. (2015). Genetik testler; ayrımcılık ve onam. *Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi*, 12(1), 15-22.
- Halidi, G. (2018). Üç öjeni distopyası: Kızıl Nehirler, Cesur Yeni Dünya, Gattaca. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 4(3), 111-117.

- Kaya, E. E. (2015). Erken cumhuriyet dönemi ulus inşa sürecinde ırk ve ırkçılık (1923-1938). *Akademik Hassasiyetler*, 2(3), 21-64.
- Konuk, F. Z. (2012). Biyoetik ve hukuk yönünden gen bilimi. *Sağlık Hukuku Makaleleri*, 2, 55-79.
- Küzeci, E. (2018, 31 Ekim). Genetik ayrımcılık yasağı üzerine bir değerlendirme. *Medium*, 16 Haziran 2019 tarihinde <https://medium.com/@elfkzc/genetik-ayr%C4%B1mc%C4%B1%C4%B1k-yasa%C4%9F%C4%B1-%C3%BCzerine-bir-de%C4%9Ferlendirme-b4377bff0649> adresinden erişilmiştir.
- Le Breton, D. (2016). *Bedene veda*. (Çev. A. U. Kılıç). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lohr, S. (2012, 11 Şubat). The age of big data. *New York Times*, 11 Haziran 2019 tarihinde <https://www.nytimes.com/2012/02/12/sunday-review/big-datas-impact-in-the-world.html> adresinden erişilmiştir.
- Lunshof, J. E., Chadwick, R., Vorhaus, D. B., ve Church, G. M. (2008). From genetic privacy to open consent. *Nature Reviews Genetics*, 9(5), 406-411.
- Michael, K., ve Miller, K. W. (2013). Big data: New opportunities and new challenges [guesteditors' introduction]. *Computer*, 46(6), 22-24.
- Rifkin, J. (1998). *Le Sièclebio-Tech. Le Sièclebiotech: Le Commercedesgènes Dans Le Meilleurdesmondes*, Paris: La Decouverte.
- Sezgin, M., ve Dumanoglu, H. (2009). Fagaceae familyasında in vitro tekniklerin kullanımı ve son gelişmeler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, A(2), 147-159.
- Somay, B. (2012). Ayırarak birleştirmek mümkün müdür?. (K. Çayır, M. Ayan Ceyhan Der.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde (s. 97-104). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Soyalan, M., Demirdamar, R., Toklu, H., ve Gümüsel, B. (2012). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ulusal farmakovijilans sistemi ve mevcut uygulamalar. *Marmara Pharmaceutical Journal*, 16(3), 159-163.
- Taylor, M. (2014). Genetic discrimination and the draft European Union General Data Protection Regulation, (Q. Gerard, A. De Paor, and P. BlanckEds.), *Genetic Discrimination: Transatlantic Perspectives on the Case for a European Level Legal Response* içinde. (ss. 211-225). Abingdon: Routledge.
- Tene, O., ve Polonetsky, J. (2011). Privacy in the age of big data: A time for big decisions. *Stan. L. Rev. Online*, 64, 63-69.

- Yaluğ, İ., Kocabaşoğlu, N., Aydoğan, G., ve Günel, B. (2003). Obsesif kompulsif bozukluk ve panik bozuklukta depresyon ve kişilik bozukluğu komorbiditesi. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 16, 28-34.
- Yumul, A. (2012). Ötekiliği bedenlere kaydetmek. (K. Çayır, M. Ayan-Ceyhan (Der.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde, (s. 89-96). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Bulut, S. (2019). Büyük veri çağında araçsallaştırılan beden ve genetik ayrımcılığı David Le Breton'ın *Bedene Vedası*'ndan okumak. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 2300-2326. DOI: 10.26466/opus.608015